

การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

The Development of a Training Program to Enhance Leadership in the 21st Century for Student Council

ศุภชัย สุการะกิจ¹ ไพศาล วรคำ² และ อัจฉริยา พรหมท้าว³
Supachai Sukarakij¹ Paisarn Worakham² and Achariya Promtouw³

Received : 31 ส.ค. 2561

Revised : 2 ม.ค. 2562

Accepted : 2 ม.ค. 2562

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน 2) พัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน 3) ศึกษาผลการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน และ 4) ประเมินความพึงพอใจการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน กลุ่มเป้าหมายในการทดลองใช้โปรแกรม ได้แก่ คณะกรรมการสถานักเรียน โรงเรียนดินคำวังชัยวิทยา ปีการศึกษา 2560 จำนวนนักเรียน 40 คน มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ โปรแกรมฝึกอบรมแบบสังเกตทักษะ แบบประเมินความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test Dependent Sample ผลการวิจัยพบว่า

1) แนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำที่สำคัญ คือ การพัฒนาทักษะด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน ด้านความรับผิดชอบในการทำงาน และด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน 2) ประสิทธิภาพ ของโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 เท่ากับ 84.62/90.67 3) ภาวะผู้นำของคณะกรรมการสถานักเรียน ที่เข้าฝึกอบรมมีทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 หลังฝึกอบรมมีภาวะผู้นำสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) ความพึงพอใจต่อการใช้โปรแกรม ของคณะกรรมการสถานักเรียนผู้เข้าอบรมตามโปรแกรมอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.67$, S.D.= 0.12)

คำสำคัญ : โปรแกรมฝึกอบรม, ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21, คณะกรรมการสถานักเรียน

Abstract

The purposes of this study were to 1) study guidelines to strengthen leadership in the 21st century for the student council, 2) develop training programs to strengthen leadership in the 21st century

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม อีเมล: supachai4730@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

¹ Master student discipline Research and Evaluation Faculty of Education Rajabhat Maha sarakham University
Email: Supachai4730@gmail.com

² Assistant professor Subject Instructor Research and Evaluation Faculty of Education Rajabhat Maha sarakham University

³ Subject Instructor Research and Evaluation Faculty of Education Rajabhat Maha sarakham University

for the student council, 3) study results of using the training programs to strengthen leadership in the 21st century for the student council and 4) evaluate the satisfaction of using the training programs to strengthen leadership in the 21st century for the student council. The target group included 40 students of the student council at Dindamwangchaiwittaya school in 2018 academy year. Samples were selected by using purposive sampling. Research tools included a training program, a skills observation form and a satisfaction evaluation form. The statistics used for data analysis were percentage, mean, standard deviation, and t-test (One Group Pretest Posttest Design). Results of the research were as follows:

1) The important guidelines to strengthen the leadership were skills development about knowledge and ability to work, responsibility in work and human relations in work. 2) The effectiveness of training programs to strengthen the leadership in the century Council 21 for students, as 84.62 / 90.67. 3) Leadership of student council committees who attended leadership skills in the 21st century training, after the training had leadership higher than before attending the training with statistical significance at .05 level. And 4) Satisfaction to the training program of student council committees who attended the training to enhance leadership in the 21st century in overall were at the highest level ($\bar{x} = 4.67$, S.D. = 0.12).

Keywords : The Training Program, Leadership Skills in the 21st Century, The Student Council

บทนำ

สถานักเรียนเปรียบเสมือนเวทีสำหรับฝึกให้นักเรียนเป็นนักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง คือ รู้จักการเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ และผู้ตามที่ดี มีความรับผิดชอบในหน้าที่และเป็นประโยชน์ในการปกครองโดยแบ่งเบาภาระของครูได้เป็นอย่างมาก การเป็นผู้นำนั้นจะต้องมีทักษะการเป็นผู้นำที่ดี เพราะเป็นคุณลักษณะสำคัญในการทำงาน เพื่อเป็นผู้นำในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เป็นผู้นำในกิจกรรมของชุมชนและสังคม ประสานและปฏิบัติงานร่วมกับผู้ร่วมองค์กรและทุกหน่วยงาน อีกทั้งสถานักเรียน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย มุ่งเน้นให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยการ สนับสนุนให้นักเรียนได้มีกิจกรรมการเรียนรู้ กระบวนการประชาธิปไตยที่ได้ปฏิบัติจริงในรูปแบบการเลือกตั้งผู้แทนนักเรียน เริ่มจากการเลือกหัวหน้าห้อง หัวหน้าระดับชั้น ประธานชุมนุม คณะกรรมการนักเรียน และสถานักเรียนซึ่งจะช่วยพัฒนาโรงเรียน ตามกระบวนการนิติธรรม และเป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ความเป็นประชาธิปไตย มีจิตวิญญาณในการใช้ธรรมาภิบาล เพื่อให้นักเรียนเติบโตเป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ เป็นต้นกล้าประชาธิปไตยที่มั่นคงเข้มแข็งของสังคมไทย (คู่มือ สถานักเรียนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558 : 6-12)

ผู้นำที่ดีในศตวรรษที่ 21 กิจกรรมสถานักเรียนเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่จะให้นักเรียนเสริมสร้างทักษะภาวะผู้นำที่ดี ซึ่งเป็น ทักษะสำคัญที่เกี่ยวกับงานในหน้าที่ และเป็นความรู้ในการตัดสินใจกับการใช้ดุลยพินิจที่ดีและถูกต้อง มีความกล้าหาญ เด็ดขาด และไม่โลภ โลเล มุ่งมั่นที่จะสร้างผลงานและมาตรฐานในการทำงาน มีความสามารถในการตัดสินใจ มีความสามารถในการจูงใจ ผู้อื่นได้ดี มีความสามารถในการคัดเลือกและพัฒนาผู้ตามหรือเพื่อนร่วมงาน สร้างความสามัคคีมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริตใจ ลักษณะผู้นำที่ดีประกอบด้วยคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ ได้แก่ มุ่งแสวงหาบรรพชาวิธีที่จะนำผู้ร่วมงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมสถานักเรียนตามที่กำหนดไว้ การแสดงออกในรูปของพฤติกรรม ได้แก่ ความสัมพันธ์ กับผู้ร่วมงาน ความสามารถในการตัดสินใจ ความรับผิดชอบและวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ความเป็นผู้นำสูง สามารถแสดงบทบาทในการนำด้วยบารมี สร้างความจงรักภักดีให้เกิดในจิตสำนึกของเพื่อนร่วมงานต่อกิจกรรมสถานักเรียน สร้างความพึงพอใจด้วยการใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ กับผู้ร่วมงานจนสามารถสร้างทีมงานได้ ผู้นำที่ดีต้องมีความตื่นตัว มีความสามารถในการตัดสินใจรวดเร็ว

และถูกต้องมีความสามารถในการจูงใจคน มีความรับผิดชอบและมีความฉลาดรอบรู้ ทันโลกทันเหตุการณ์และมีความสามารถในการแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2557: 1-3)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นในการพัฒนาการเป็นผู้นำที่ดี ผู้วิจัยในฐานะเป็นครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาพลศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ดี มีความเป็นภาวะผู้นำ มีความรับผิดชอบ และมองเห็นว่าคณะกรรมการสถานักเรียน ยังขาดทักษะประสบการณ์ ขาดภาวะผู้นำที่ดีในการทำงาน จึงมีความสนใจที่จะพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ ในศตวรรษที่ 21 ให้คณะกรรมการนักเรียนสำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน โรงเรียนดินคำวังชัยวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5 ที่เน้นเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ในด้านความสามารถในการปฏิบัติงาน ด้านความรับผิดชอบในการทำงาน และความมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้คณะกรรมการนักเรียนสำหรับคณะกรรมการ สถานักเรียน โรงเรียนดินคำวังชัยวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5 มีภาวะผู้นำที่ดี และสามารถ ทำงานกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งส่งผลให้การดำเนินงานกิจกรรมนักเรียนมีประสิทธิภาพมากขึ้น และคณะกรรมการ นักเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรม ได้รับการพัฒนาให้เป็นนักเรียนที่มีทักษะทางสังคม มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถเป็นผู้นำที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน
2. เพื่อพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน
3. เพื่อศึกษาผลการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน
4. เพื่อประเมินความพึงพอใจการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการ สถานักเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 ศึกษาแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร เป็นผู้บริหารสถานศึกษา ที่เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำมีประสบการณ์การบริหารสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 10 ปี ได้รับรางวัลผู้บริหารดีเด่น และมีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ ขึ้นไป จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยระยะนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

- 3.1 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากคณะครุศาสตร์ เพื่อนำไปใช้ในการติดต่อผู้เชี่ยวชาญ ด้านภาวะผู้นำ ที่เลือกเป็นกลุ่มเป้าหมาย
- 3.2 ผู้วิจัยนัดหมายกับผู้เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำ เพื่อทำการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำ ในศตวรรษที่ 21
- 3.3 ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ได้นัดหมาย
- 3.4 นำประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสรุปผลที่ได้จากการสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในระยจะนี้จะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์และสรุปผลการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21

ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรในการตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการฝึกอบรม จำนวน 2 ท่าน มีประสบการณ์ด้านการฝึกอบรม ไม่น้อยกว่า 10 ปี มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำ จำนวน 2 ท่าน มีประสบการณ์ด้านการเสริมสร้างภาวะผู้นำไม่น้อยกว่า 10 ปี มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ และผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 1 ท่าน มีประสบการณ์ด้านวิจัยและประเมินผลไม่น้อยกว่า 10 ปี รวมเป็น 5 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตรวจสอบประสิทธิภาพของโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน ได้แก่ คณะกรรมการสถานักเรียนในปีการศึกษา 2561 โรงเรียนบ้านโคกสหกรณ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาคอนแก่น 5 จำนวน 15 คน มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

2.2 แบบประเมินความเหมาะสมของโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

2.3 แบบประเมินทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ขอนหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เพื่อเรียนเชิญผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

3.2 นำหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัยส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ

3.3 นำแบบประเมินทักษะภาวะผู้นำและโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำ ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินความเหมาะสมของโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

3.4 นำโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ไปทดลองใช้ (Try-out) กับคณะกรรมการสถานักเรียนโรงเรียนบ้านโคกสหกรณ์ เพื่อหาประสิทธิภาพของโปรแกรมตามเกณฑ์ 85/85

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) กำหนดเกณฑ์ตัดสินผลการประเมินคุณภาพโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน (บุญชม ศรีสะอาด, 2553 : 82)

4.2 หาประสิทธิภาพของโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียนตามเกณฑ์ 85/85

ระยะที่ 3 ทดลองใช้โปรแกรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ คณะกรรมการสถานักเรียน ประจำปีการศึกษา 2561 โรงเรียนดินด่างชัยวิทยา อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษา

2.2 แบบประเมินทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษา

3. การดำเนินการทดลอง

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองโดยมีขั้นตอน ดังนี้

3.1 ใช้แบบประเมินภาวะผู้นำ ประเมินก่อนเข้าโปรแกรมโดยประเมินหลังจากทำกิจกรรมละลายพฤติกรรมเสร็จ (Pre-test) กับกลุ่มตัวอย่าง

3.2 ดำเนินการทดลอง โดยผู้วิจัยและคณะวิทยากรบรรยาย ทำกิจกรรม และควบคุมดูแล การฝึกอบรม โดยโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21

3.3 เมื่อจบโปรแกรมการฝึกอบรมแล้วทำการประเมินภาวะผู้นำหลังฝึกอบรม (Post-test) โดยใช้แบบประเมินภาวะผู้นำ ฉบับเดียวกันกับที่ใช้ทดสอบก่อนเข้าโปรแกรมฝึกอบรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 นำผลคะแนนที่ได้จากการประเมินภาวะผู้นำทั้ง 2 ครั้ง ก่อนฝึกและหลังการฝึกอบรมมาหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4.2 ผู้วิจัยวิเคราะห์เปรียบเทียบภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียนระดับมัธยมศึกษาจากคะแนนก่อนฝึกและหลังฝึก โดยใช้การทดสอบ t-test (Dependent Sample) (ไพศาล วรคำ, 2559 :363)

ระยะที่ 4 ประเมินความพึงพอใจการใช้โปรแกรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการประเมินความพึงพอใจการใช้โปรแกรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน ได้แก่ คณะกรรมการสถานักเรียน โรงเรียนดินด่างชัยวิทยา จำนวน 40 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบประเมินความพึงพอใจการใช้โปรแกรมฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้านดังนี้

2.1 ปัจจัยนำเข้า

2.2 กระบวนการ

2.3 ผลผลิต

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังการเสร็จสิ้นการฝึกอบรม ผู้วิจัยแจกแบบประเมินความพึงพอใจการใช้โปรแกรมกับคณะกรรมการสถานักเรียน โรงเรียนดินด่างชัยวิทยา จำนวน 40 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้วนำมาแปลความหมายโดยใช้เกณฑ์การประเมินความพึงพอใจ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553 : 121)

สรุปผล

1. แนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน ที่สำคัญผู้วิจัยได้สร้างโปรแกรมฝึกอบรมซึ่งจะพัฒนาทักษะใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน 2) ด้านความรับผิดชอบในการทำงาน และ 3) ด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน
2. การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน เท่ากับ 84.62/90.67 ซึ่งตามเกณฑ์ 85/85 ที่กำหนดไว้
3. ผลการทดลองใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน พบว่าหลังฝึกอบรมมีภาวะผู้นำสูงกว่าก่อนฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. ผลของการประเมินความพึงพอใจการใช้โปรแกรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน พบว่าค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในด้านที่มีค่ามากที่สุด คือ ด้านผลผลิต โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.73$, S.D.= 0.26) อันดับต่อมา คือ ด้านกระบวนการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.67$, S.D.=0.02) และด้านสุดท้าย คือ ด้านปัจจัยนำเข้า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.62$, S.D.= 0.12) สรุปเฉลี่ยโดยรวมใน 3 ด้าน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.67$, S.D.= 0.12)

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน จากการศึกษา งานวิจัย เอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีวิทยฐานะ ผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ ประสบการณ์ 10 ปี ขึ้นไป จำนวน 5 คน พบว่าการที่จะพัฒนาทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ประกอบไปด้วย ทักษะดังต่อไปนี้ 1) ด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน 2) ด้านความรับผิดชอบในการทำงาน และ 3) ด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน เป็นแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 : ซึ่งสอดคล้องกับทักษะพื้นฐานในเอกสารที่เกี่ยวข้องคือ คู่มือของคณะกรรมการสถานักเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (2560 : 6-12) ได้อธิบายว่า แนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำจะต้องเสริมสร้างมี 3 ด้าน ได้แก่ 1. ทักษะในการปฏิบัติงาน 2. การมีความรับผิดชอบในการทำงาน 3. การมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน ซึ่งสถานักเรียนเป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาโรงเรียนตามกระบวนการ นิติธรรม และเป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ความเป็นประชาธิปไตย มีจิตวิญญาณในการใช้ธรรมมาภิบาลเพื่อให้นักเรียนเติบโตเป็นพลเมืองดี ซึ่งการที่จะเป็นคณะกรรมการสถานักเรียนจะต้องมีความสามารถในการวางแผนการจัดองค์กร การสื่อสาร การแก้ปัญหา การตัดสินใจ และการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร และยังสอดคล้องกับรังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544 : 16-17) ได้อธิบายไว้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำมี 3 ลักษณะ คือ 1) การพัฒนาโดยใช้การรับรู้ด้วยตนเอง การรับรู้หรือการรู้จักตนเองถือเป็นกลไกสำคัญที่ควรเน้นหรือจดจำในการพัฒนาด้านตนเองให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นต้องมีการป้อนกลับด้วยตนเอง 2) การพัฒนาด้วยการสร้างวินัยในตนเอง เป็นการปฏิบัติตนด้วยการควบคุมตนเองให้สามารถปฏิบัติตามระเบียบหรือกฎเกณฑ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ 3) พัฒนาด้วยการให้การศึกษาระดับประถมศึกษา และการให้คำแนะนำจากผู้มีอาวุโสกว่า ปัจจัยทั้งสามประการนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของบุคคลอย่างยิ่ง เพราะระดับการศึกษาจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในส่วนหนึ่งของเรื่องราวต่าง ๆ และมีการยอมรับตรงกันว่า ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพของการบริหารและคุณภาพของการปฏิบัติงาน ส่วนประสบการณ์จะก่อให้เกิดความมั่นใจ

มองเห็นช่องทาง และช่วยเพิ่มระดับความสามารถของผู้ นำได้มากขึ้น ส่วนการแนะนำจากผู้ ที่อาวุโสกว่าก็จะช่วยเสริมในการสอนแนะนำ ชี้แนะในด้านต่าง ๆ ในการทำงานของผู้ นำได้เป็นอย่างดี อันจะส่งผลต่อการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย เพื่อเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาโปรแกรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน

2. การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียน ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยการฝึกอบรมแบบกลุ่ม ได้แบ่งคณะกรรมการนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3 คน โดยดูจากการเข้าร่วมกิจกรรมเริ่มแรกก่อนเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม สมาชิกในแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วย เด็กเก่ง ปานกลาง อ่อน เกณฑ์การหาประสิทธิภาพของโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยตั้งเกณฑ์อยู่ที่ 85/85 ซึ่ง 85 ตัวแรก คือคะแนนจากแบบประเมินทักษะในแต่ละกิจกรรมตามโปรแกรมฝึกอบรม และ 85 ตัวที่สอง คือ คะแนนจากแบบสังเกตทักษะภาวะผู้นำ หลังการเข้ากิจกรรมตามโปรแกรม ซึ่งผลการหาประสิทธิภาพเท่ากับ 84.62/90.67 เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 85/85 เนื่องมาจากการวางแผนการวิจัย การตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา ตลอดจนคณะกรรมการสถานักเรียน จากการสังเกตและสอบถามพบว่า ขณะจัดกิจกรรมตามโปรแกรมฝึกอบรม คณะกรรมการสถานักเรียน มีความสนุกสนาน ร่วมกันทำกิจกรรมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถ่ายทอดความรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ดังที่ David K.Berol (2503 : 43) ได้อธิบายว่าการสื่อสารสามารถใช้หลักการได้ คือ 1) ผู้ส่งสาร (Source) การสื่อสารจะทำหน้าที่ในการส่งสารหรือเป็นแหล่งกำเนิดสารเกี่ยวกับประเด็นนั้น ๆ 2) ข่าวสาร (Message) การกำหนดประเด็นเรื่องที่ถูกรับสารออกมาจากผู้ส่งสารการใช้ภาษา ได้แก่ ส่วนแรก คือ วจนภาษา 3) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งช่องทางของสื่อจะมีพัฒนาการจากสื่อดั้งเดิมอันมีกระบวนการในการส่งสาร 4) ผู้รับสาร (Receiver) บุคคลซึ่งเกี่ยวกับความรู้สึกรู้สึกคิด ตลอดจนพฤติกรรมและผลกระทบต่อนักเรียน ซึ่งจัดเป็นความรู้ในแง่ของผู้รับสารที่สำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Watson (2550 : 58) ได้วิจัยภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ตามการรับรู้ของผู้นำในภาคเอกชนของประเทศแคนาดา โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่าผู้นำในภาคเอกชนรับรู้ถึงความสำคัญอย่างมากเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ การมีวิสัยทัศน์การทำงานเป็นทีม ความสามารถในการเรียนรู้ ทักษะการสอน การเจรจาต่อรอง ทักษะระหว่างบุคคล จริยธรรม ทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ การแก้ปัญหา ความคิดริเริ่ม ความอดทน การใช้เทคโนโลยี และการตื่นตัวจากกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นความสามารถที่สำคัญของผู้นำ การปรับวิธีการลดขนาดกำลังคนในการทำงาน และยอมรับความหลากหลายของสังคม ก็มีความสำคัญเช่นกันนอกจากนี้ผู้นำยังเห็นความสำคัญในการที่จะผลักดันให้นาววิสัยทัศน์ไปปฏิบัติขยายแนวคิดสู่บริบทโลกอย่างมีประสิทธิภาพ โดยพิจารณาถึงความสำคัญของโปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำว่าควรเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำที่มุ่งสู่นาคตอย่างมีวิสัยทัศน์ และความสามารถในด้านอื่น ๆ เช่น การติดต่อสื่อสาร การทำงานแบบเป็นทีม เพื่อการก้าวเข้าสู่ภาวะผู้นำ

3. ผลการทดลองใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานักเรียนพบว่าคณะกรรมการสถานักเรียน จากที่เข้าฝึกอบรมด้วยโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 คณะกรรมการสถานักเรียนมีทักษะภาวะผู้นำหลังเข้าโปรแกรมอยู่ในระดับมากกว่า ก่อนเข้าโปรแกรม ($\bar{x} = 47.63, S.D.=1.93$) และหลังเข้าโปรแกรม ($\bar{x} = 64.58, S.D.=3.23$) โดยคณะกรรมการสถานักเรียนมีทักษะภาวะผู้นำหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการสถานักเรียนที่ได้ฝึกอบรมโดยใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ มีทักษะภาวะผู้นำสูงกว่าก่อนเรียน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จากผลที่นักเรียนมีทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 มากขึ้น เนื่องจากคณะกรรมการสถานักเรียนได้ศึกษาตามกระบวนการโดยการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 เป็นผลให้คณะกรรมการสถานักเรียนได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น Caffarella (2545 : 39) ได้อธิบายไว้ว่า โปรแกรมพัฒนาขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงใน 3 ด้าน คือ 1) การเปลี่ยนแปลงในตัวของคุณลักษณะ (Individual Change) คือ การพัฒนาโปรแกรมก่อให้เกิดผลที่คาดหวัง คือ การเปลี่ยนแปลงที่ผู้เข้าร่วม

แต่ละคนได้รับความรู้ สามารถพัฒนาทักษะ รู้จักการพิจารณาใคร่ครวญทบทวนความเชื่อ เจตคติที่มีอยู่ 2) การเปลี่ยนแปลงในองค์กร (organization Change) คือ การพัฒนาโปรแกรมก่อให้เกิดผลที่คาดหวังคือ ทำให้องค์กรมีการปรับตัวอยู่เสมอ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม ทั้งในด้านนโยบาย ระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบแผนการปฏิบัติงาน 3) การเปลี่ยนแปลงในชุมชนและสังคม (Community and Societal Change) คือ การพัฒนาโปรแกรมก่อให้เกิดผลที่คาดหวังคือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนหรือสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิธีการแก้ปัญหาของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และสังคมที่มีสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิลาพัฒน์ อรุณบุญชาติ (2549 : 213) ได้พัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างคามมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า หลังเข้าร่วมโปรแกรมการฝึกอบรมนักเรียนมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคามมีวินัยในตนเอง สูงกว่าก่อนเข้าโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และหลังเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมมีวินัยในตนเอง สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับจิราพร อมรไชย (2553 : 185) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาโปรแกรมพัฒนาภาวะผู้นำของนักบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีภาวะผู้นำทั้ง 4 ด้าน หลังการทดลองเพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ผลของการประเมินความพึงพอใจการใช้โปรแกรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับคณะกรรมการสถานศึกษา พบว่าค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในด้านที่มีค่ามากที่สุด คือ ด้านผลผลิต โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.73$, S.D.= 0.26) อันดับต่อมา คือ ด้านกระบวนการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.67$, S.D.=0.02) และด้านสุดท้ายคือ ด้านปัจจัยนำเข้า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.62$, S.D.= 0.12) สรุปเฉลี่ยโดยรวมใน 3 ด้าน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.67$, S.D.= 0.12) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิทย์ ยอดสละ (2556 : 248) พบว่าผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการพัฒนาด้านโปรแกรมภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของตัญญูลักษณ์ พวงนิล (2555 : 507) ได้วิจัยเรื่อง โปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าครูมีความพึงพอใจต่อพฤติกรรมภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 การจัดกิจกรรมตามโปรแกรมฝึกอบรม ครูควรศึกษาหลักการและขั้นตอนของการจัดกิจกรรมโดยละเอียด เพื่อที่จะปฏิบัติได้ถูกต้อง และยังสามารถปรับกิจกรรมทั้ง 15 กิจกรรมเพื่อสอดคล้องกับความสามารถของเด็ก ซึ่งจะส่งผลให้การจัดกิจกรรมตามโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

1.2 ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ควรให้เวลานักเรียนคิดและปฏิบัติกิจกรรมให้มากที่สุด ควรกระตุ้นและเสริมแรงให้นักเรียนเกิดการใฝ่เรียนรู้และแสวงหาความรู้การสร้างสรรคผลงานด้วยตัวเองของนักเรียนเอง พร้อมทั้งยกย่องชมเชยผลงานของนักเรียนทุกคน เช่น การให้คำชม การให้รางวัล การประกาศเกียรติคุณ และการให้คะแนน เพื่อให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจส่งผลให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรม

1.3 การจัดกิจกรรมควรจัดให้มีกิจกรรมที่หลากหลายและเน้นให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง สืบค้นความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้แนะนำและให้ข้อเสนอแนะจะทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะการค้นคว้าความรู้ด้วยตนเอง

1.4 โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สามารถพัฒนาและส่งเสริมทักษะการเป็นผู้นำได้ ครูต้องสนใจและให้คำแนะนำนักเรียนอย่างใกล้ชิด จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนมีความเป็นผู้นำ มีกิจกรรมเรียนรู้ที่หลากหลาย เอกสารประกอบการอบรมจะเป็นสื่อสำคัญให้นักเรียน เกิดการแสวงหาความรู้ที่ให้นักเรียนมีความเป็นผู้นำมากขึ้น

1.5 การออกแบบวิธีการวัดและประเมินผล เครื่องมือในการวัดและประเมินผลที่ใช้ต้องไม่มากเกินไป เพราะจะทำให้
นักเรียนและครูมีกิจกรรมที่เกิดจากการวัดและประเมินผลมาก ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้ดำเนินการไม่ทันเวลาที่กำหนด

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำโปรแกรมฝึกอบรมไปศึกษาผลในด้านต่าง ๆ เช่น ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ความสามารถ
ในการจัดการความรู้ เป็นต้น

2.2 ควรศึกษาการพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำด้านอื่น

เอกสารอ้างอิง

กนกอร สมประชาญ์. (2550). *ภาวะผู้นำ : แนวคิด ทฤษฎีและการพัฒนา*. ขอนแก่น: ภาควิชาการบริหารศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

กวี วงศ์พุ่ม. (2535). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

กิริตินันท์ จันทร์ประไพ. (2555). *ความหมายของจิตอาสา*. สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561,

จาก <http://freedommusa.blogspot.com>

จิราพร อมรไชย. (2553). การพัฒนาโปรแกรมพัฒนาภาวะผู้นำของนักบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่นสังกัดองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น. ดุษฎีนิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ตัญญูจลลักษณ์ พวงนิล. (2555). *โปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*.

สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <http://newtdc.thailis.or.th/docview.aspx?tdcid=246470>

พรนพ พุกะพันธ์. (2544). *ภาวะผู้นำและแรงจูงใจ*. กรุงเทพฯ: จามจุรีย์ โปรดักท์.

ยงยุทธ เกษสาคร. (2549). *ภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีม*. กรุงเทพฯ: วี.เจ.พรินติ้ง.

ไพศาล วรรค้ำ. (2559). *การวิจัยทางการศึกษา*. มหาสารคาม: ตักสิลาการพิมพ์.

ไพศาล ศรีสำราญ. (2549). *ประเมินผลการอบรม การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ (พัฒนานักวิจัยระดับโรงเรียน) โดยใช้รูปแบบ
ของเคิร์กแพทริก (Kirkpatrick)*. สกลนคร: ศูนย์วิจัยและประเมินผลการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
สกลนคร เขต 1.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2550). *ภาวะผู้นำในองค์กร*. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.

วีโรจน์ ชัยรัตน์. (2557). การวิจัยและพัฒนาโปรแกรมพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.

วารสารบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 7(1), 10-27.

วิลาพัฒน์ อรุณบุญชาติ. (2549). *การพัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างความวินัยในตนเอง
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2561,

จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/7919>

สุภัชชา พันเลิศพาณิชย์ เจ้าหน้าที่มาตรฐานการศึกษา มจร.ห้องเรียนวัดพระแก้ว เชียงราย. *การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทาง
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้นเมื่อ 31 สิงหาคม 2560, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/573158>.

สุวิทย์ ยอดสกล. (2549). *การพัฒนาตามโปรแกรมภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา*. สืบค้นเมื่อ

21 กุมภาพันธ์ 2561, จาก [http://www.saengtham.ac.th/journal/download/academic/
academic_v10_no1.pdf](http://www.saengtham.ac.th/journal/download/academic/academic_v10_no1.pdf)

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2544). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์.

รัตน์ะ บัวสนธ์. (2552). *วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- รุจโรจน์ แก้วอุไร. (2545). *การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนผ่านเครือข่ายใยแมงมุม*. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2551). *แบบแผนการวิจัยเชิงทดลองและสถิติวิเคราะห์: แนวคิดพื้นฐาน และวิธีการ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุ้นตา นพคุณ. (2546). *กรอบแนวคิดการพัฒนาโปรแกรมอย่างมีส่วนร่วมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- David, K. B. (2503). *ทฤษฎีการสื่อสาร*. สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2561, จาก www.baanjomyut.com/library/communication_theory/03_2.html
- Watson, E. (2550). *ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ตามการรับรู้ของผู้นำในภาคเอกชนของประเทศแคนาดา*. สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <http://sunzil.lib.hku.hk/ER/detail/hkul/3756850>